

Mål 4: Kristen tro og etikk

Kunnskaper om hovedpunktene i kristen tro og etikk og kjennskap til noen konfesjonelle utforminger av den kristne tro

Hovedmomenter:

4a) Kjennskap til kristendommens selvforståelse som åpenbaringsreligion

Åpenbaringsreligionenes utgangspunkt er at Gud har gitt seg til kjenne eller gjort sin vilje kjent gjennom profeter eller på andre måter. De semittiske (vestlige) religionene er entydige åpenbaringsreligioner etter denne definisjonen. I kristendommen tror en at Gud har åpenbart sin vilje gjennom mange profeter, apostler og andre, og at en særlig kan få innblikk i Guds natur og vilje gjennom to åpenbaringer eller åpenbaringsformer:

- 1) Den alminnelige åpenbaring: Gud viser hvem han er gjennom sitt skaperverk - selv om denne åpenbaringen ikke sier *alt* om hans vilje og natur.
- 2) Den spesielle åpenbaring: Gud viser hvem han er gjennom den bibelske historien (jf mål 3a) - aller tydeligst gjennom Jesus.

4b) Kjennskap til den apostoliske trosbekjennelsen og kunne gjøre rede for hovedtrekkene i den kristne troslære inkludert læren om Gud, mennesket, Kristus og kirken

Den apostoliske trosbekjennelsen er én av de tre oldkirkelige bekjennelsene som kirken vedtok for å tydeliggjøre sin tro på 3-400-tallet. Den består av tre ledd (artikler): 1) Om Faderen, 2) om Jesus og 3) om Den hellige ånd, kirken, oppstandelsen, etc. De andre trosbekjennelsene er den nikenske, som ligner på den apostoliske, men er noe lengre, og den athanasianske, som er todelt: 26 artikler om treenigheten og 14 om Jesu to naturer (se nedenfor). Trosbekjennelsene ble blant annet fremsagt i forbindelse med dåp, og leses i dag i gudstjenestene i mange kirkesamfunn. En trosbekjennelse kalles også *credo* (fra gresk: "Jeg tror...").

Trosbekjennelsene ble til i en situasjon der ulike syn på Gud, Jesus, Den hellige ånd, mennesket, frelsen og kirken skapte konflikter mellom de kristne. Behovet for en samlende og normativ uttalelse var stort, og keiser Konstantin innkalte i 325 til et kirkemøte der det ble

"vedtatt" at Jesus var "av samme natur som Gud". På senere kirkemøter ble treenighetslæren ferdig utformet: Gud er ett vesen, men samtidig tre personer: Faderen, Sønnen og Den hellige ånd. På et kirkemøte i 451 ble det til sist vedtatt at Jesus var én person med to naturer: Han var både "sann Gud" og "sant menneske".

For å forstå disse uttalelsene, er det nødvendig å kjenne til noen av de alternative synene på Gud og Jesus i oldkirkelig tid (ca 100-500). Gnostiske (fra gresk: gnosis - "kunnskap") retninger innenfor kristendommen la vekt på at Jesus hadde gitt mennesket guddommelig kunnskap. Innenfor disse retningene ble kroppen vurdert mer negativt enn i jødedommen, og det var vanlig å definere Jesus som Gud, og ikke som menneske. Gud var ånd, og kunne ikke ha en materiell kropp. Andre kristne retninger var opptatt av å bevare Guds enhet, med andre ord aksepterte de ikke treenighetslæren. Blant disse var Arius, som påpekte at selv om Jesus var en helt spesiell skapning, kunne han ikke være identisk med Gud - for Gud var én (arianismen). Gnostisismen, arianismen og andre former for "vranglære" tapte kampen om hva som var rett kristen lære. Likevel er lignende synspunkter stadig vekk forfektet opp igjennom historien, og til tider har de medført forfølgelse.

Trosbekjennelsene innebærer en allmenn kristen lære om blant annet:

Gud: Gud er én og tre (se ovenfor). Gud har skapt verden og frelst menneskene, fordi han er en kjærlig Gud. Gud skal til sist avslutte skaperverket og dømme menneskene, fordi han er en rettferdig Gud. Gud har all makt, men likevel finnes det ondskap og lidelse i verden ("det ondes problem"). Ulike kristne tankeretninger legger ansvaret for ondskaper på Satan, på det ulydige mennesket, på "kjødet" (kroppens begjær), på Gud selv, eller på en kombinasjon av disse.

Mennesket: Mennesket er skapt av Gud, "i Guds bilde" (jf 1. Mos 1,26). Dette uttrykket tolkes gjerne slik at mennesket har fri vilje og står i en særstilling blant Guds skapninger. Dette innebærer blant annet at mennesket skal "fylle jorden og legge den under seg" (jf 1. Mos 1,28). Hensikten med menneskelivet er å ha samfunn med Gud og medmennesker, samt å være "forvalter" i skaperverket - men tolkningene er noe forskjellige i ulike kristne tankeretninger. I syndefallsfortellingen (1.Mos 3) forklares de dårlige relasjonene mellom Gud og menneske og menneskene imellom med Satans fristelser og menneskets synd og ulydighet. Noen tolker denne fortellingen slik at Satan blir et symbol på menneskets trang til å bli lik Gud, mens andre tolker den mytologisk: Gud og Satan er personer eller krefter som kjemper om mennesket.

Mennesket er ikke bare skapt av Gud, men også frelst av Gud. Fortellingen om Jesu lidelse, død og oppstandelse er kristendommens kjerne, og denne tolkes jo nettopp som et uttrykk for at Gud frelser menneskene. Både skapelsen og frelsen kan brukes som argumenter for at alle mennesker har ukrenkelig verdi.

Kristus (gresk for hebraisk: Messias - "salvet" – en kongetittel): Jesus (gresk form av det hebraiske navnet Jesjua - "Herren frelser") er kirkens frelser, lærer og hersker. Fortellingen om Jesus (evangeliene, jf mål 3a og 3b) omfatter fødsel, offentlig virksomhet, død og oppstandelse, men den offentlige virksomheten er ikke tatt med i trosbekjennelsene. Her vektlegges det bare at Jesus ble "unntatt ved Den hellige ånd" og "født av jomfru Maria", samt det som skjedde fra og med at han "ble pint under Pontius Pilatus". Trosbekjennelsene vektlegger altså ikke Jesu budskap, men definerer ham som sann Gud og sant menneske.

Kjernepunktet i kristendommens lære om Jesus er hans rolle som frelser, selv om også dommer-rollen hører med i trosbekjennelsene.

Frelsen er forklart på mange måter opp igjennom kristendommens historie. Her skal vi kort skissere de tre viktigste av de såkalte forsoningslærene:

- 1) Den klassiske forsoningslæren er nok den eldste. Her forstås frelsen som resultatet av at Jesus gjennom sin død og oppstandelse vant en kamp mot Satan (jf Kol 2,15).
- 2) Den objektive forsoningslæren forklarer det hele som en slags rettssak. Mennesket har syndet, og må derfor straffes - ifølge Guds egen lovgivning. Jesu død forstås her som en stedfortredende lidelse (jf Jes 53,5).
- 3) Den subjektive forsoningslæren innebærer at Jesu liv og død forstås som en demonstrasjon av Guds kjærlighet (jf 1. Joh 4,16).

Disse teoriene - og flere til - brukes om hverandre i mange kristne miljøer.

Kirken: Forskjellige kirkesamfunn har ulike syn på kirkens status, fullmakt og grad av hellighet, selv om de fleste tror på "én, hellig alminnelig kirke", som Den apostoliske trosbekjennelsen sier. *Én* innebærer at kirken ikke kan splittes. Uansett hvor mange organisasjoner som kaller seg "kirke", finnes det bare én kirke - nemlig Kristi egen kirke, som består av alle de som tror (jf Joh 15 og 17). (Det greske ordet for "tro" kan både oversettes med "tillit" og "holde for sant".) *Hellig* er forklart under mål 1d. *Alminnelig* (latin: katolsk) innebærer at kirken i prinsippet er åpen for alle. Fordi dåpen tradisjonelt er "inngangsporten" til kirken, er barnedåpen i de gamle folkekirkene et signal om at kirken virkelig er åpen for alle - ikke bare for voksne. Begrepet *kirke* kommer av det greske *kyrios* (herre). Med andre ord: Kirken tilhører Herren (Jesus). I Joannesevangeliet sammenlignes kirken ("de troendes samfunn") blant annet med et tre med mange grener: Jesus er den livgivende stammen, og de troende er grenene som ikke kan leve uten direkte kontakt med ham. Denne kontakten formidles tradisjonelt gjennom sakramentene (jf mål 4d, 4e og 4f).

4c) Kjennskap til grunnlaget for kristen etikk og sentrale normer og verdier og kunne bruke kunnskapene i drøfting av etiske spørsmål

Kristen etikk skiller seg ikke vesentlig fra annen etikk, som behandles under mål 6, men det kristne normgrunnlaget (jf mål 1b) er selvsagt noe annerledes enn normgrunnlaget i andre religioner og livssyn. Sentrale kristne normer kan utledes av den kristne forståelsen av Gud og mennesket (jf mål 4b). For eksempel: Fordi Gud har åpenbart sin vilje på to måter (jf mål 4a), er etikkens grunnlag både alminnelig (jf begrepet "sunn fornuft") og spesielt (jf Jesus som forbilde). Fordi hensikten med menneskelivet er samfunn mellom Gud og mennesker, kan de kristne verdiene forstås som fellesskapsverdier. Fordi mennesket er skapt i Guds bilde, og Gud forstås som kjærlighet, vil normgrunnlaget være nestekjærlighet. Fordi Jesus ofret sitt liv for alle mennesker, har selvpoffrelse alltid vært et kristent ideal. Fordi Gud er både rettferdig og barmhjertig, vil en i kristne samfunn forsøke å skape lover og regler som ivaretar disse to kvalitetene. Slik kan en fortsette å utlede etiske prinsipper av kristne grunntanker.

En annen måte å definere grunnlaget for kristen etikk på, tar utgangspunkt i Bibelen, som er den skriftlige basis for kristen tro. Her vil ulike kirkesamfunn vektlegge ulike skriftsteder. Det gamle testamente inneholder en mengde lover og regler som kanskje var til å leve med for 2 500 år siden, men som ikke er aktuelle i dag. Deler av dette lovverket følges riktignok i enkelte miljøer, for eksempel i adventistkirkene, og de ti bud er sentrale i Martin Luthers katekismer (lærebøker i spørsmål-svar-form). I luthersk sammenheng vektlegges særlig tro og tillit som etisk basis, mens den latinamerikanske frigjøringsteologien vektlegger Jesus som en opprører og de fattiges forkjemper. Dette står i kontrast til kristne idealer som lydighet og underordning.

En sentral etisk tekst i Det nye testamente er Bergpreken (Matt 5-7), som riktignok tolkes svært forskjellig i ulike miljøer, og sjelden bokstavelig. En annen bibeltekst som ofte trekkes frem når det gjelder kristen etikk, er fortellingen om den barmhjertige samaritan (Luk 10,25-37). "Tjenestebudet" (Joh 13,15) står også sentralt. Det ble gitt da Jesus vasket disiplenes føtter på skjærtorsdag, og uttrykker idealet om at alle skal være hverandres tjenere. Til sist kan nevnes det dobbelte kjærlighetsbudet (Matt 22,37-39), som ofte siteres når en skal formulere prinsippene for kristen etikk.

For drøfting av etiske spørsmål: Se under mål 6b.

4d) Kunnskaper om den romersk-katolske kirke

Noen karakteristiske trekk ved den romersk-katolske (katolske) kirke:

Tro: Den katolske kirkens skriftgrunnlag er Bibelen (jf mål 3), trosbekjennelsene (mål 4b) og senere tradisjon (kristne teologer, paver, klostergrunnleggere og andre toneangivende personer gjennom kirkens 2000-årige historie). Denne troen omfatter alt som er nevnt under mål 4b. I tillegg tror kirken at "de helliges samfunn" (kirken) omfatter både levende og døde. Helgener (hellige) er mennesker som gjennom sitt liv eller sin død (martyrer) er blitt forbilder fordi de ligner på Jesus. Disse tenkes å leve nær Gud, og en kan be dem gå i forbønn for seg. Fremst blant de hellige er Maria, Guds mor, som gjennom kirkens historie er forstått stadig mer som en helt spesiell kvinne. Dogmene (læresetningene) om Maria sier at hun - i likhet med Jesus - ble unnfanget uten synd, og at hun etter sin død ble tatt opp i himmelen. Læren om skjærsilden innebærer at de aller fleste vil komme til himmelen (nær Gud), etter et kortere eller lengre opphold for å bli rensset.

Det katolske menneskesynet innebærer at mennesket - som i luthersk kristendomsforståelse (mål 4e) - er syndig, men ikke tvers igjennom fordervet. Det har muligheten til å handle godt og realisere en stadig mer Jesus-lik personlighet. Samvittigheten er skapt av Gud, og kan fungere som en rettesnor på det etiske området. Men verken en velutviklet samvittighet eller gode gjerninger er mulig uten Guds nåde. Tro, bønn og sakramenter bidrar til at mennesket kan frigjøre seg fra synd, selv om de fleste mennesker aldri blir fullkomne.

Praksis: Den katolske kirkens "hjerte" er messefeiringen. Både daglige messer og søndagens høymesse er sentrert rundt nattverden. "De troendes samfunn" er et måltidsfellesskap, der de troende får del i Kristus ved å spise hans legeme (brødet) og drikke hans blod (vinen). Brød og vin er ikke symboler på Jesus, men når presten leser innstiftelsesordene (1. Kor 11,23ff) blir brød og vin forvandlet til ham, selv om de ikke forandres med hensyn til lukt, smak, etc

(latin: realpresens - "virkelig til stede"). Derfor oppbevares nattverdsbrødet i et skap (tabernakelet) som en kneler foran når en kommer inn i kirkebygningen. Nattverden forstås både som en gjentakelse av Jesu død (messeoffer), som et uttrykk for fellesskap (kommunion) og som et nådemiddel (sakrament). En katolsk gudstjeneste er for øvrig todelt: Først kommer "Ordets liturgi" (sang, bønn, bibellesning og evt preken), og deretter kommer "nattverdens liturgi".

Den katolske kirken forvalter syv sakramenter (nådemidler). I tillegg til nattverden, er botens sakrament (skriftemålet) ment å gjentas flere ganger gjennom livet - gjerne i fastetiden før jul (advent) og før påske. Når den troende bekjenner sin synd, angrer og ber om tilgivelse, har presten fullmakt til å tilgi på vegne av Gud (jf Matt 16,19). De andre sakramentene gjelder spesielle overganger i livet (overgangsriter): Dåpen gir medlemskap i kirken (jf mål 4b). Under konfirmasjonen gjentas dåpsløftet, og konfirmanten mottar Den hellige ånd (symbolisert ved olje). Ekteskapet forstås slik at det er Gud som knytter de to sammen. Derfor kan det ikke oppløses (jf Matt 19,6). "Den siste olje" eller sykesalvingen hjelper den døende til å avslutte livet i tillit til Gud. Prestevielsen er også et sakrament.

Et annet særpreg ved den katolske kirken er - sett med norske øyne - klostervesenet. Mange munke- og nonneordener er opprettet siden de første eneboerne organiserte seg i klosterfellesskap i oldkirken. Mest kjent i Norge er kanskje benediktiner-, fransiskaner- og dominikanerordenen. Mange ordener er viet til kontemplasjon (stille bønn og meditasjon), mens andre er mer utadrettet og driver med forkynnelse eller ulike former for arbeid. Et eksempel er de katolske sykehusene i mange norske byer som er drevet av Elisabeth-søstrene. Felles for alt klostervesen er:

- 1) Etter en prøvetid på flere år avlegges tre løfter: Absolutt lydighet, absolutt fattigdom og absolutt kyskhet. Lydigheten til Gud gir seg praktisk utslag i lydighet til abbeden (fra arameisk: abba - "far"). Fattigdommen gjelder private eiendeler, og kyskheten innebærer total seksuell avholdenhet.
- 2) Hensikten med klosterlivet kan oppsummeres i stikkordene bønn og arbeid.
- 3) Troen på at klosterlivet har en hensikt, er dypest sett en kristen tro på at nestekjærlig arbeid nytter og at Gud svarer på bønn.

Historie: Den katolske kirkens historie skal ikke gjennomgås her. En vanlig lærebok i historie omhandler investiturstriden og andre sentrale temaer. Vi vil likevel påpeke to sentrale hendelser:

- 1) Skismaet (splittelsen mellom øst- og vestkirken) i år 1054 hadde mange årsaker, både politiske og religiøse. Blant disse kan nevnes: a) Strid om kirkens ledelse. Pavens makt ble stor, og østkirken anerkjente ikke dette. b) Den katolske kirken innførte begrepet filioque (latin: "og sønnen") i den nikenske trosbekjennelsen ("Jeg tror på Den hellige ånd (...) som utgår fra Faderen og Sønnen..."). For østkirken innebar dette en svekkelse av læren om Guds enhet, fordi det ble opplevd som om Den hellige ånd ble underordnet de to andre personene i treenigheten på en uheldig måte.
- 2) Det annet Vatikankonsil (1962-65) medførte store forandringer i kirken, blant annet: a) Det ble åpnet for gudstjenester på nasjonalspråkene. b) Politisk og sosialt arbeid fikk større egenverdi. c) Økumenisk (felleskirkelig) arbeid ble intensivert. d) Dialog med

andre religioner ble intensivert. Med andre ord gikk den katolske kirken mange skritt i retning av det moderne.

Organisasjon: Den katolske kirken er i større grad enn de fleste andre kirkesamfunn organisert hierarkisk. Paven (norrønt for latin: papa – ”far”) er den ledende biskopen og apostelen Peters etterfølger (jf Matt 16,19), og andre geistlige innehar ulike grader som kardinaler (latin: viktigst) og biskoper (fra gresk: episkopos – ”tilsynsmann”) ”nedover” mot de vanlige prestene og lekfolket (”de vanlige medlemmene”). Hvert bispedømme er en relativt selvstendig enhet i den internasjonale organisasjonen, og de ulike klosterordener er selvstendige organisasjoner direkte underlagt pavestolen i Roma, der Vatikanet er kirkens geografiske og åndelige sentrum.

Den katolske kirken har cirka 1 milliard medlemmer, med størst konsentrasjon i Syd-Europa og Latin-Amerika. I Norge er det oppunder 40 000 medlemmer.

4e) Kjennskap til hovedinnholdet i den lutherske reformasjon og kunnskaper om hva som er karakteristisk for luthersk kristendom

Den lutherske reformasjon (latin - ”forandring”) var del av en større protestbevegelse som tok til i senmiddelalderen. Mange medlemmer i den katolske kirken reagerte på maktmisbruk, korrupsjon og teologiske og etiske forhold i sin samtid, samtidig som språkforskning, filosofi, kontakt med andre kulturer og oppdagelser av naturlover bidro til en økende skepsis til kirkens krav på autoritet. Blant reformatorene (de som ønsket å reformere kirken) var augustinermunken Martin Luther. Han ønsket i utgangspunktet ikke å starte et nytt kirkesamfunn, men på grunn av politiske forhold på 1500-tallet innførte mange konger lutherske ”statskirker”. Dette skjedde i Norge da Kristian III konfiskerte kirkens eiendommer i 1536-37 (mer om dette i historiefaget).

De viktigste hendelsene under reformasjonens forløp:

- 1) Før 1517: Augustinermunken Martin Luther, som særlig hadde arbeidet med Salmenes bok og Romerbrevet, var professor i teologi ved Universitetet i Wittenberg. Han var seriøst opptatt av spørsmålet om frelse, deltok i den teologiske debatt, og offentliggjorde i 1517 95 korte uttalelser der avlatshandelen ble sterkt kritisert i lys av Romerbrevets lære om frelse ved tro og Guds nåde (se f eks Rom 3,22ff). Tankegangen bak avlatshandelen var at kirken på en måte kunne ”dele ut” noe av den Guds nåde som den forvaltet (jf mål 4d). På Luthers tid var denne virksomheten kommersialisert, blant annet fordi kirken trengte penger til byggevirksomhet i Vatikanet. På grunn av boktrykkerkunsten tok både Luther og andre debattanter i bruk pamfletter, og debatten ble allment kjent. Luther fikk mange tilhengere og motstandere.
- 2) 1517-30: Luther ble kritisert av både keiser og pave, men reagerte med å brenne diverse skrifter fra paven offentlig. Han ble derfor bannlyst i 1521, men fikk likevel forklare seg for riksdagen i Worms før han ble brakt i sikkerhet av Fredrik ”den vise”, som var kurfyrste av Sachsen i Nord-Tyskland. Her satt han i en festning (Wartburg) og oversatte Bibelen til tysk, mens mange av de som støttet Luther begynte å reorganisere gudstjenester og andre kirkelige handlinger. Luther selv gjorde det han kunne for å

styre utviklingen, og i 1530 ble Confessio Augustana (den augsburgske konfesjon) lagt frem i Augsburg av lutherske teologer. Her ble den lutherske læren endelig formulert på en måte som harmonerte mer med den katolske enn tilfellet var i de tidligere, mer kritiske uttalelsene. Samtidig med dette fant det såkalte bondeopprøret sted: De undertrykte bøndene trodde Luther ville støtte dem, men det skjedde ikke, og opprøret ble slått hardt ned i 1525. Opprørerne fikk derimot støtte av andre protestantiske ledere, blant annet Thomas Münzer, som var mer radikal enn Luther - både politisk og religiøst. Mange av dem som hadde støttet Luther ble etter hvert skuffet, og reformasjonen ble splittet i fraksjoner. Mange humanister som var kritiske til den katolske kirken, for eksempel Erasmus fra Rotterdam, mistet også tilliten til Luther.

3) Etter 1530: Den såkalte evangeliske kirken ble gradvis til i et samarbeid mellom lutherske teologer og fyrster. Den katolske keiseren erklærte krig mot de lutherske fyrstene, men etter en del frem og tilbake måtte han gi tapt i 1552. Det hele kulminerte formelt sett med religionsfreden i Augsburg i 1555. Her ble det også vedtatt at fyrstens religionsvalg skulle være bestemmende for folket, altså en form for statskirkeordning - stikk i strid med humanismens krav om religionsfrihet.

De nye, "lutherske" kirkene fikk en del særtrekk:

Tro: Luthersk tro er uttrykt i mange tekster, blant annet Bibelen, trosbekjennelsene (jf mål 4b), Luthers katekismer (lærebøker i spørsmål-svar-form) og Confessio Augustana. Disse tekstene viser at luthersk tro ikke er vesensforskjellig fra katolsk tro. Det er riktigere å si at den har en annen vektlegging av visse elementer i de kristne trosforestillingerne. Dette uttrykkes blant annet i stikkordene: Bibelen alene - Kristus alene - troen alene - nåden alene.

Med "Bibelen alene" menes at Bibelen ikke kan suppleres med senere åpenbaringer. For eksempel kan ikke paven erklære nye dogmer om Maria. Luthersk kristendom er likevel ikke fundamentalistisk. Enkelt sagt baserer de lutherske kirkene seg på Luthers tolkning av Bibelen. Denne tolkningen tar utgangspunkt i Paulus' brev til romerne, der begreper som tro og nåde står sentralt. Med "Kristus alene" menes at verken Maria eller andre helgener skal dyrkes ved siden av Jesus. Dette må ses i lys av senmiddelalderens helgenkult, som på mange måter kunne minne om polyteisme. Ifølge luthersk kristendomsforståelse trenger ikke mennesket hjelp fra andre enn Jesus - troen på hans død og oppstandelse er nok til frelse. Med "troen alene" og "nåden alene" menes at mennesket blir frelst ved tro og av Guds nåde - ikke ved å gjøre gode eller spesielt religiøse gjerninger som å gå i kloster.

I kontrast til katolsk tro, der mange tolkninger av Bibelen og kristendommen lever side om side, kan vi si at luthersk tro har større fokus på færre temaer. Det store spørsmålet for luthersk kristendom er hvordan mennesket blir frelst, og kirkens lære handler mye om dette. Den lutherske reformasjonen innebar en vektlegging av blant annet det enkelte individ (mot tidligere kollektivet/kirken), tro (mot tidligere gjerninger), nåde (mot tidligere fortjeneste) og Jesus (mot tidligere helgener).

Fordi mennesket ifølge Luther er totalt avhengig av Guds nåde, finner vi i hans tekster ganske voldsomme formuleringer om menneskets totale fordervelse - dets syndige natur. Mennesket kan verken frelse seg selv eller bidra til sin frelse. Dette innebærer et menneskesyn som mange lutheranere vil kalle realistisk, men som utenforstående (ikke minst humanistene på Luthers tid, jf mål 5b) kan oppfatte som negativt. Gjennom tidene har luthersk forkynnelsen

handlet mye om synd. Martin Luther vektla for øvrig at selv om det kristne menneske er en synder som "slaver under synden", er det samtidig frelst og fritt, og at denne "dobbeltilstanden" aldri vil opphøre her på jorden.

Et punkt i Luthers lære som har fått store politiske konsekvenser, er den såkalte toregimentslæren (fra latin: regimen - "ordning", eller regiment - "(hær)avdeling"), som må ses i lys av de politiske urolighetene på Luthers tid (se ovenfor). Den innebærer at Gud styrer eller hersker over verden på to måter eller områder: I det åndelige regiment bruker Gud "Ordets makt" for å oppnå sin vilje: At alle skal bli frelst. Dette regimentet styres gjennom kirken. I det verdslige regiment bruker Gud derimot "sverdets makt" for å sørge for at samfunnet ikke forderves av alle de som lar seg styre av sin onde eller syndige natur. Dette regimentet styres gjennom staten – på Luthers tid fyrstene. På denne måten løses konflikten mellom kirke og stat: De "hersker" begge to på Guds vegne, men på ulike områder - og den ene står ikke over den andre. Gjennom toregimentslæren forhindres også kirken i å bli en politisk maktfaktor på linje med konger og keisere.

Praksis: Fordi Luther og hans medarbeidere på mange måter forenklet de kristne trosforestillingerne på 1500-tallet, ble også kirkens praksis forenklet. En luthersk gudstjeneste mangler mange av de ritene, sakramentene og sakramentaliene (hellige handlinger som ikke regnes blant de syv sakramentene - f.eks. å gjøre korsets tegn) som den katolske kirken har, og forkynnelsen (preken) har fått en større plass. Dette henger sammen med vektleggingen av troen: For at mennesket skal kunne tro, må det få høre om hva og hvordan det skal tro. Derfor skulle gudstjenestene foregå på folkespråket, mot tidligere på latin. Luther beholdt for øvrig to av de syv sakramentene (dåp og nattverd), men forsto dem i lys av troen. Med andre ord "virker" ikke dåp og nattverd dersom den kristne (eller menigheten) ikke tror på (har tillit til) Gud.

Prestens rolle beveget seg altså fra en rituell rolle, som innebar sølibat, etc, i retning av en lærerrolle. Prestene var ifølge Luther ikke annerledes, bedre eller helligere enn andre mennesker, og kunne derfor være gift. Klostervesenet ble av samme grunn avskaffet, og munken Luther giftet seg med en nonne. Alle hederlige yrker ble i luthersk kristendom forstått som likeverdige måter å tjene Gud på. Selv om Luther brøt med humanismen, kan den lutherske reformasjonen forstås i lys av borgerskapets fremvekst i Europa. Den falt sammen med renessansen og faktorer som boktrykking og større fokus på undervisning og opplysning. Eksempler på dette er Luthers lille katekisme, som skulle muliggjøre at faren holdt andakt for familie og tjenestefolk, belærende salmer og systematisk kristendomsundervisning for barn og ungdom.

Organisasjon: De lutherske kirkene er stort sett organisert i selvstendige, nasjonale kirkesamfunn, som ledes av biskoper, men på ulike måter. I Norge er for eksempel Kirkemøtet, som består av biskoper, prester og valgte medlemmer, kirkens øverste organ.

De lutherske kirkene har cirka 80 millioner medlemmer, med størst konsentrasjon i Skandinavia og Nord-Tyskland. I Norge - der statskirken er luthersk - er mesteparten av befolkningen (ca 3,3 millioner) medlemmer.

4f) Kjennskap til et annet kristent kirke- eller trossamfunn

Her kan mange kirkesamfunn (konfesjoner) studeres nærmere. Under reformasjonen oppsto flere protestantiske kirkesamfunn, både de reformerte eller presbyterianske (fra gresk: presbyteros - "eldste") kirkene, og den anglikanske (engelske) kirken. Samtidig begynte "gjendøperne" å døpe voksne, noe som resulterte i baptistkirkene. På 1600-tallet ble Vennenes samfunn (kvekerne) grunnlagt, og på 1800-tallet førte flere vekkelserbevegelser til at nye kirkesamfunn ble grunnlagt - blant annet Metodistkirken. Innenfor adventistkirkene (fra latin: advent - "ankomst") ventet en at Jesus snart kom igjen, og fra disse miljøene stammer bevegelser som Jehovas vitner. Frelsesarmeen - som egentlig er en forening, og ikke et kirkesamfunn - ble også grunnlagt på denne tiden. Pinsebevegelsen omfatter mange selvstendige menigheter med utgangspunkt i en vekkelserbevegelse tidlig på 1900-tallet, og fra denne bevegelsen har mange lignende kirkesamfunn vokst frem.

I Norge har vi også en del særegne kirkesamfunn med bakgrunn i luthersk tro, for eksempel Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn (DELK), samt samfunn som Den kristelige menighet (Smiths venner). En særegen nordskandinaviske bevegelse er læstadianismen, og et moderne fenomen er de mange karismatiske menighetene som er grunnlagt de siste årene. Blant disse er den såkalte Trosbevegelsen, der Oslo Kristne Senter er den største menigheten.

I det følgende skal vi kort skissere noen hovedtrekk ved to kirkesamfunn: Den ortodokse kirken er - i likhet med den katolske - en form for opprinnelig kristendom, mens pinsebevegelsen er det største frikirkesamfunnet i Norge.

Den ortodokse kirken (fra gresk - retroende) består egentlig av mange nasjonale kirker: Den russisk-ortodokse, gresk-ortodokse, serbisk-ortodokse, osv. Trosforestillingene faller i stor grad sammen med den katolske kirkens (jf mål 4d): Bibelen og de oldkirkelige trosbekjennelsene utgjør basis for troen på den treenige Gud og de helliges samfunn (kirken, de syv sakramentene, helgener, etc). I denne sammenhengen skal vi peke på fire særpreg. Disse gjelder i og for seg også for den katolske kirken, men er sterkere vektlagt i den ortodokse.

For det første er den ortodokse kirken organisert annerledes enn den katolske. Mens den katolske fremstår som én, internasjonal organisasjon med én leder, er den ortodokse organisert som selvstendige nasjonale kirker. Den ledes av biskoper som tar viktige avgjørelser i fellesskap (synoder eller kirkemøter), og fremst blant dem er patriarkene, som leder de enkelte nasjonalkirkene. Prestene kan være gift dersom ekteskapet er inngått før de ble ordinert. Mens den katolske kirken omfatter klosterordener med forskjellig særpreg (benediktinske, fransiskanske, dominikanske, etc), er den ortodokse kirkens munk og nonner organisert i ulike klostre, men ikke ulike ordener.

For det andre feires den ortodokse gudstjenesten noe annerledes enn den katolske. I ortodoks sammenheng forstås gudstjenesten først og fremst som en deltagelse i eller avspeiling av "den himmelske gudstjeneste", som pågår kontinuerlig. Her synges "den guddommelige liturgi", der menigheten er representert ved en forsanger. En stor del av sangen er lovprisning; hymner der Gud prises for sitt skaperverk og særlig for sitt frelsesverk. Selv om den ortodokse kirken har en rik læretradisjon (teologiske skrifter), er den opptatt av å ivareta det mysterium (fra gresk: mysterion - "innvidd" - gåtefullt/utilgjengelig) den kristne troen er. Alt kan ikke forklares; kristendommen må oppleves - og den oppleves først og fremst i gudstjenestefeiringen, der nattverden står i sentrum.

For det tredje utviklet den ortodokse kirken en særegen bildeteologi i tidlig middelalder: Fordi Gud ble menneske i Kristus, kan et bilde av et hellig menneske faktisk vise noe av det guddommelige. Ikonene (fra gresk - bilde) som fyller det ortodokse kirkerommet avbilder Jesus og andre hellige personer, og er like viktige og relevante "tekster" som det skrevne eller talte ord. På samme måte som en lytter til "Guds ord" (Bibellesning, preken, etc) kan en "se" det guddommelige ved å betrakte ikonene. Ikonostasen er den "bildeveggen" som skiller alteret fra resten av kirkerommet. Menigheten ser ikke alteret ("det aller helligste"), men gjennom ikonostasen åpenbares den guddommelige verden. Ortodokse kirkebygninger er tydelig inspirert av israelittenes tempel (se f eks 2. Mos 25ff).

For det fjerde er det i enkelte ortodokse miljøer utviklet en egen bønne- eller meditasjonsform: Ved kontinuerlig å gjenta den såkalte Jesusbønnen, kan en oppnå en helt spesiell kontakt med Gud - en mystisk erfaring. Bønnen kan sies med eller uten lyd, og én av versjonene lyder: "Herre Jesus Kristus, Guds sønn, miskunn deg over oss". Jesusbønnen er for øvrig det eneste innslaget på gresk i katolsk og protestantisk liturgi (Kyrie eleison - "Herre, miskunn deg"), og er en variasjon over den blinde mannens desperate bønn om helbredelse (se f eks Mark 10,47).

Den ortodokse kirken har oppunder 4000 medlemmer i Norge og cirka 180 millioner i verden.

Pinsebevegelsen: Pinsemenighetene er selvstendige, lokale kirkesamfunn spredt over hele verden, med visse fellestrekk. Det viktigste særpreget er troen på at Den hellige ånd (jf pinsefortellingen i Apg 2) faktisk er til stede og leder de kristne i det daglige liv. Gudstjenestene ("møtene") er derfor lagt opp slik at en i stedet for en fast liturgi har en løsere struktur. I tillegg til sang, Bibellesning og preken gis det rom for mer spontane innslag. Disse kan være "vitnesbyrd" om personlige, religiøse erfaringer fra menighetens medlemmer, eller budskap fra Gud. Slike budskap kan ha form av tungetale eller profetisk tale, som en deltaker formidler fra Gud.

Tungetale, tyding av tungetale, profetisk tale og helbredelse ved bønn er eksempler på de nådegavene som omtales i 1. Korinterbrev kapittel 12. Disse forstås som Den hellige ånds handlinger i menigheten (jf begrepet karismatisk, fra gresk: karisma – "nådegave").

Tre handlinger eller opplevelser er viktige i den enkelte kristnes liv: 1) Omvendelse: En velger å bli kristen, det vil si angre sin synd og tro på Jesus. 2) "Troendes dåp" kalles ofte "voksendåp". Dette er en symbolsk handling, der den bevisst troende begraves med Jesus og oppstår med Jesus. Dåpen foregår derfor med full neddykking. 3) "Ånds dåp" vil si at den troende får Den hellige ånds gave eller utrustning. Det innebærer at han eller hun får hjelp til å leve et stadig rikere liv som kristen. Et av flere mulige tegn på at dåpen i Den hellige ånd har funnet sted, er tungetalen - et språk som er uforståelig for den som taler, men ikke for Gud. Ofte er tungetalen også forståelig for enkelte av tilhørerne, som da kan oversette (tyde) den.

Innenfor pinsebevegelsen forstås Bibelen gjerne som mer eller mindre verbalinspirert (jf mål 3c). Derfor tas fortellingene om dommedag og endetiden gjerne bokstavelig, og mange pinsevenner regner med at Jesus snart kommer igjen. En annen konsekvens av dette bibelsynet er en relativt streng eller puritansk (fra latin: puritas - renhet) etikk, det vil si at en gjerne avstår fra alkohol og lignende, unngår sex utenfor ekteskapet, og på alle måter bestreber seg på å leve "etter Guds ord" (Bibelen). Dette er viktig, fordi Gud har en plan med hvert enkelt menneske. Denne planen kan bare fullbyrdes dersom den enkelte åpner seg for

Gud og følger hans vilje, noe som bare er mulig ved hjelp av Guds nåde. En tredje konsekvens av dette bibelsynet er at pinsebevegelsens menigheter er strukturert etter de urkristne forbildene i Det nye testamente. I stedet for prester som lever i sølibat og gjerne har høy utdannelse som i enkelte andre kirkesamfunn, ledes den enkelte menighet av en valgt forstander og et "eldsteråd".

I Norge er det cirka 45 000 pinsevenner - i verden for øvrig mellom 15 og 35 millioner, særlig konsentrert i Nord- og Syd-Amerika. Medlemstallet er vanskelig å anslå, både fordi en skiller mellom døpte og udøpte medlemmer og fordi trosretningen vokser særlig sterkt i land i den tredje verden, der mange menigheter er uten noen formell organisasjon.

4g) Kunne sammenligne noen konfesjonelle utforminger av kristendommen

Kirkenes verdensråd stiller to "krav" til kirkesamfunn som vil kalle seg kristne: De må anerkjenne Bibelen som grunnlag for sin tro og godta de oldkirkelige trosbekjennelsene (jf mål 4b). Etter en slik definisjon faller samfunn som Jehovas vitner (som ikke anerkjenner trosbekjennelsene) og Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige (mormonene, som bl a sidestiller Mormons bok og andre åpenbarte bøker med Bibelen) utenfor - selv om de i egne øyne er de eneste sanne kristne.

De kirkesamfunn som vanligvis anerkjennes som kristne, er likevel svært ulike. Når de skal sammenlignes kan de for eksempel plasseres på en skala fra konservative folkekirker til radikale frikirker.

Folkekirkene er gjerne "gamle" kirker - fra 1500-tallet og tidligere - som omfatter store deler av befolkningen i et område. Derfor er også barnedåp naturlig. I slike kirker er gudstjenesten gjerne liturgisk, det vil si at den foregår på en høytidelig måte etter et fast mønster. Prestetjenesten er gjerne livslang, prestene bruker rituelle klær og har ofte en helt spesiell rolle. Folkekirkene har som regel utviklet en omfattende lære, det vil si at Bibelen forstås i lys av kirkens teologi, som sjelden forandres. De kan kalles konservative, fordi de konserverer (bevarer) tidligere tiders kristendomsforståelse. De har ofte stor innflytelse i de samfunn de hører hjemme i.

Frikirkene er derimot "unge", og kan av og til oppfattes som sekteriske (fra latin: secta - parti eller utsnitt), fordi de gjerne skiller seg ut fra det store flertallet. I disse kirkesamfunnene er voksendåp eller "troendes dåp" naturlig, fordi det er viktigere med bevisste medlemmer (kvalitet) enn mange medlemmer (kvantitet). I stedet for høytidelige gudstjenester arrangeres mer folkelige "møter", der spontane innslag har større plass enn i folkekirkene. I frikirkene møter vi oftere et verbalinspirert bibelsyn enn i folkekirkene. Disse samfunnene kan karakteriseres som radikale (fra latin: radix - rot). De går til kristendommens røtter i det de forsøker å videreføre de idealene som ifølge Det nye testamente preget de aller første kristne menighetene (urkristendommen).